

ROSTA

A SZÉPHALOM TAGLALATJA ADALÉK AZ IRODALMI VISSZAVONÁS TÖRTÉNETÉHEZ

Ne csorbítsak úgysis vajmi szűk mezőre szorított szellemi örömeinket még azáltal is, hogy az érdem elismerését az élőkől megtagadjuk! Hiszen kivált honunkban, vajmi széles az az út, melyen *egymás mellett* kimondhatatlan sok helyest, sok hasznosat, sok dicsőt vihetünk végbe, anélkül, hogy egyiknek a másik fölé kellene emelkedni.

Széchenyi.

Folyóiratunk alig negyedéves létezése alatt szinte meg sem érdemelt mértékben vonta magára az irodalmi és tudományos nyilvánosság figyelmét. Különösen a napisajtó foglalkozott behatóbban az új folyóirattal. A *Pesti Napló*t és a *Pesti Hírlapot* leszámítva, amelyek egyelőre csak néhány sort szentelhettek annak a tagadhatatlan eseménynek, hogy Szegedről egy országos célú folyóirat indult útnak: a többiek hosszabban, de hasonló elismeréssel méltatták a *Széphalom* programját és a program első hírnökét. Különös örömeinkre szolgálhat, hogy az erdélyi sajtó is foglalkozott a *Széphalommal*: a György Lajos szerkesztésében megjelenő *Páztortűz* és a kolozsvári *Ujság*.

A *Szegedi Napló* megállapította, hogy Szeged életében és az országhoz való viszonyában nagyjelentőségű esemény a *Széphalom* című tudományos és szépirodalmi szemle megindulása. Azután *sz. p.* tollából hosszabb tárcacikket közölt a folyóiratról. Legyen szabad ebből a kritikából néhány sort – a későbbi gáncsolók megállapításaival szemben – idézni: „... a *szellem*, ami a füzetből kiárad, valóban az, amit ígér: a modern szellemiség és magyar régiség áhitatos szolgálata. Modern és (majdnem azt kell mondanunk: de) magyar. A múltat nem megváltozhatlan dogmának, de a legnemesebb materiának tekinti ... A versek méltó reprezentánsai íróiknak, a megszólaltatott költők névsora pedig reprezentálja a folyóirat programját ... Csak az exclusivitás korlátait kell még kiszélesíteniök, hogy a Széphalom találkozóhelye legyen mindenkinek, aki tehetséggel vállalkozik a kitűzött cél szolgálatára”. A *Délmagyarország* kiemeli, hogy „a folyóirat európai szellemet akar belevinni a szegedi és a magyar irodalmi életbe”. A *Szegedi Új Nemzedék* a „rovatok eleven és friss szellemét” tartja legfontosabbnak és „remekbe készült jellemrajz”-nak mondja Mészöly Gedeonnak Somogyi Szilveszter polgármesterről írott kis cikkét. A *Szegedi Napló* harmadszor is foglalkozott folyóiratunkkal, egy nagyobb cikk keretei között, amelyben Horger Antal megemlítette, hogy a „magas színvonalú” *Széphalom* megjelenése nagy érdeklődést váltott ki Szeged szellemi életében.

A legnagyobb erkölcsi biztatást és támogatást nyújtotta a kezdet nehézségeivel küzdő *Széphalomnak* az a meleg és megértő cikk, amit a *Nemzeti Újság* irodalmi rovatvezetője (Kállay Miklós) írt folyóiratunkról, amelynek szeretne „mennél hosszabb jövőt és mennél nagyobb virágzást jósolni”. Ismét csak a gáncsolókkal szemben való előzetes fegyverkezés céljából: kénytelen; vagyok közölni néhány mondatot a *Nemzeti Újság* magasnivójú és elmélyedő interpretációiból. „A folyóirat szerencsés ötlettel megtalált és szimbolikus jelentőségű címe: *Széphalom* ... A *Széphalom* szerkesztője és alapítója azt szeretnék, ha a folyóirat tényleg egyesítené magában az egyetemes szellemi életet, *összegyűjtő centrumává válnék a legkülönbözőbb magyar irodalmi irányzatoknak* ... Az ő és új magyarság szintézise, a régi és az ifjabb generációk egyesítése a Széphalom egyik legszebb törekvése és legnagyobb irodalmi eredménye lesz. Hogy ezt a szándékát sikerrel meg is tudja majd valósítani, arra nézve bőséges biztatást nyújt az első szám gazdag és értékes s a *Széphalom* nagy céljait kifejezőn illusztráló tartalma ... Zolnai Béla tanulmánya azt igyekszik bizonyítani, hogy az író értékelése és élvezése nem kötelezi az olvasót arra, hogy azonosítsa magát az író világnézeti állásfoglalásával”.

Mellénk állott a *Magyarság* szellemi gárdája is, a következő kijelentéssel: „A *Széphalom* a forradalmak esztétikai anarchiája után az ő és új magyarság szintézisére törekszik ... Az első szám minden sorában ezt a jól átgondolt célkitűzést szolgálja”. Program és megvalósítás harmóniáját konstatálja a *Magyar Hírlap* is: „... a programnak értékes ígérete nyilatkozik meg mindjárt az első számban”. Hálásan kell nyugtáznunk azt a komoly referátumot, amit a *Literatura* tudományos rovatának vezetője (Lambrecht Kálmán) írt folyóiratunkról. Az újabban meginduló vidéki szellemi orgánumok (*Minerva*, *Symposion*, *Széphalom*) kulturmisszióját abban jelöli meg, hogy „az egész ország szellemi tevékenységére, szépirodalmi, filozófiai és tudományos munkásságára vonzást gyakoroljanak s ezzel elősegítsék az irodalomnak azt a termékenyítő decentralizálását, amelyet az elszakított részek külön magyar irodalmi már megindítottak”. A cikk azután, rámutat a *Széphalom* „célzatos cím” eredetére. Amint Kazinczy korában „*Széphalom*” volt az ébredő magyar irodalom középpontja és csak később adta át a vezetős szerepet Pestnek, úgy szeretné most ez az Új Széphalom a Pesten kettészakadt

irodalmat a *tradíciók nemes alapján álló és a modern szellemiség progresszív irodalmát egy ideális és művészi békében egyesíteni*. Régi és új irodalom, öregek és fiatalok szintézise, ez a célja a *Széphalomnak*.

Az ismertett kritikák mellett naponként kapja szerkesztőségünk a lelkes leveleket, a tudomány és irodalom kiválóságainak helyeslő nyilatkozatait, fiatal írák csatlakozását. Ezek nem a nyilvánosság számára készülnek, de megőrizzük őket: talán valamikor dokumentumai lehetnek a mai öldöklő századnak, az irodalmi visszavonás korszakának.

Alább híven beszámolunk egy hüvös kritikáról és egy gáncsoló támadásról: két utóbbi jogosított föl bennünket arra, hogy az elismerő kritikáról is megemlékezzünk, nehogy önmagunk állítsuk egyodalú megvilágításba a rögös pályán úttörő folyóirat fogadtatását.

*

A hüvös kritikának örülünk, mert a derék, jóindulatú és mindenki előtt rokonszenves Zsinka Ferenc írta, a *Protestáns Szemle* buzgó szerkesztője, aki joggal lehet szkeptikus egy új folyóirat jövőjét illetően, hiszen tapasztalatból ismeri a szerkesztés nehézségeit, amely sok balanszírozó és harcoló munkát jelent még az ő homogénebb írógárdája és olvasóközönsége mellett is. Neki van joga fönntartani az elismerést későbbi időkre, – hisszük, hogy hamarosan fegyverbarátul üdvözöl bennünket – van joga: mert rövid szerkesztősége alatt megmutatta, miként lehet egy partikuláris folyóirat érdekelttségét országos jelentőségűvé fölvirágoztatni, miképen lehet – pusztán a szerkesztéssel és anélkül, hogy a szerkesztő maga is publicista lenne – fórumot teremteni ott, ahol csak helyi célkitűzések voltak. Örülünk annak is, hogy észrevette a *Széphalom* első számában a „gazdag szépirodalmat”: nem rajtunk múlik, hogy ez a szépirodalom első számában még csak a „beérkezett” írókat mutatta be és nem tudott kísérletezni új tehetségekkel.

*

Egészen más a helyzet a *Budapesti Szemlé*hez való viszonyunkban. Míg a *Protestáns Szemle* egy latifundiumok nélküli, de szilárd hitű csoportnak messze útra induló sajkája, a *Budapesti Szemle* nyugodtan horgonyoz az erkölcsi és anyagi gazdagság révében. A kultuskormány támogatja, az Akadémia nevét és tekintélyét hordozza címlapján, kétszázötöt kötetnyi múltra tekinthet vissza, a magyar Márciusnak és irodalmunk klasszikus delelőjének összegyűjtögetett kincseit bírja, Csengery Antal és Gyulai Pál tradíciói kötelezik és egy nemesszívű irodalombarát évenként olyan fejedelmi összeget bocsát rendelkezésére, hogy azzal havonta tíz ív terjedelemben jelenhetik meg: övé lehet minden hatalom és az ország irányítása. Mi ehhez a terebélyes nagy fához képest a mi szerény mustármagunk: maximálisan hét ív negyedévenként, az is nagyrészt a munkatársak önkényes adományaiból előállítva! És mégis úgy fogad bennünket a hatalmas és erős *Budapesti Szemle*, mintha az ő tiszta forrásának vizét megzavartuk volna? Pedig azt várhattuk, hogy Berzeviczy Albert nagystílű zászlóbontásának szellemében örömmel üdvözli a szegedi írók és tudományos emberek „középutas” programját. Berzeviczy Albert szózata, amely a *Budapesti Szemlének* ugyanabban a számában jelent meg, ahol a szerkesztő a *Széphalom* ellen síkra száll, úgylátszik pusztában hangzott el. A szerkesztő nem azon az úton jár, amelyen az Akadémia és a Kisfaludy Társaság elnöke kívánja az elindulást e szavakkal: „A kor, a helyzet az *erők egyesítését irodalmi téren is szükségesebbé teszi, mint valaha*. Nemzeti ideáljaink soha el nem hagyható alapján fogjuk az egyesülés módjait keresni mi is ...”

A *Budapesti Szemle* szerkesztőjének vádjai két csoportra oszthatók. Az egyik csoport tudományos polemia, a másik a *Széphalom* szerkesztésének módját, a folyóirat irányát kárpálja. Nézzük meg előbb a tudományos kifogásokat. Scientia praecedit.

*

Arany lelki életének modern megvilágítása fölött nem vitatkozom a *B. Sz.* szerkesztőjével. Ebben a kérdésben Riedl Frigyeset vallom mesteremül, akinek véleményét a *Modern irodalmunk és az irodalomtudomány* című tanulmányomban (*Széphalom* 1927:8–19.) magamévá tettem. De azon mégis bátor vagyok csodálkozni, hogy bünt követtem volna el akkor, amidőn az *Őszikék* költőjéről így nyilatkoztam: „... a töredékek, befejezetlen kompozíciók csüggedt, fáradt, erőtlen, hitlen művésze, beteg, neuraszténiás lélek, akinek élete nem derű, hanem egy befelé vérző tragédia”. A *B. Sz.* szerint ezekkel a szavakkal a múltnak ezt az értékét nem úgy „hozom felszínre”, ahogyan kellene. Nyilván azt kifogásolja a *B. Sz.* szerkesztője, hogy Arany lelki szenvedéseire rámutatok. Kérdezzük meg akkor Gyulai Pált, akire a *B. Sz.* minduntalan hivatkozik, mi a véleménye a költészet és egészség viszonyáról. Ime: „... nem egy kritikusunk követeli a költőtől az egészséget. Helyesen, de mit értenek az egészség alatt? Olyasmit, mi a *marha egészsége*. Azt kívánják, hogy a költő ne könnyezze meg kedvese halálát, hűtlenségét – az beteges érzélgés; *hogy* ne merjen fájdalomról beszélni – ez férfiatlan nyavalygás; *hogy* legyen érzéketlen az élet szomorú és megrázó benyomásai iránt – ez sötét izgatottság. Miért? Mert a költészet feladata megszépíteni az életet és derűtségében mutatni föl. Így pusztán frázisnak megjárja, valamely beteg kedélynek jó recept is lehet, amellet a materialista és hypocrita is szívesen elfogadhatja; de akinek szíve helyén van, költői fogékonysággal bír, meg kell vetnie e *szatócs-széptant*, mely az érzéketlenség józanságát és a képmutatás erkölestelenségét hirdeti”. (Krit. dolg. 1908:195.)

Amit Gyulai és a romantikusok viszonyáról mondtam, azt most szintén nem akarom vita tárgyává tenni. Messze vezetne. De talán valamikor megírhatom a magyar irodalmi eszmék történetét: akkor ez a megpendített

kérdés is revízió alá kerül. A *B. Sz.* szerkesztőjének vádjára azonban nyomban megfelelek. Gyulai bizonyára többet megértett mindennemű költészetből, – írja a *B. Sz.* – mint az, aki azt hirdeti: „A zenében homályos képzetek uralkodnak: mennél közelebb ál a vers a zenéhez, és mennél kevesebb benne az értelmi, logikai elem, annál ősbibb, ösztönösebb, mélyebben fekvő hangulatot tud a költő kifejezni”.

Ezt az állításomat a leghatározottabban föntartom. Mert miről van itten szó? Arról, hogy ha távol áll a vers a zenétől, akkor világos fogalmakat fog: kifejezni; mennél fátyolozottabban fejezi ki magát a költő, annál több lehetősége nyílik a szóval és racionális mondattal ki nem fejezhető *hangulatok* éreztetésére. Mennél homályosabb a kifejezés, annál homályosabb a kifejezett érzélem. A tanköltemény és az indulatszó között hosszú skálája helyezkedik el a költőiségnek: a görög tragédia karénekeinek hosszú jajgatásai az értelmi, logikai elem kiküszöbölésével már csak a primitív fájdalom bűgását szólaltatják meg. Senki sem állíthatja azt a komikus képtelenséget, amint nekem imputál a *B. Sz.*, hogy *csak* az utóbbi elemnek van jogosultsága a költészetben. De hogy költészet és zene ősi kapcsolatban állanak egymással, azt bizonyítani nem kell. Miért beszélnek a költők dalról, a poetikák „lantos” költészetéről, miért verbuváltak valamikor nótával, zenével és táncsal, nem pedig logikailag fegyelmezett tankölteményekkel, miért éneklük a zsoltárokat, miért *Énekek éneke* a Biblia legköltőibb része? Az igaz: költő az elvont gondolatok száraz ágán is *énekel*. Amint Gyulai mondotta: a költészet sem nyelvtan, sem nyelvtani elmefuttatás (i. m. 183. l.). Ugyancsak ő mondotta, hogy a *Csongor és Tündé*ben „a nyelvnek bűbajos zenéje ringatja lelkünket”.

De a *B. Sz.* szerkesztője fölkiált az én szavaim idézése után: „*Oh*, hogy ezt Petőfi, Musset, Heine nem tudták!” Kérdezhetném, hogy a fölsóhajtó „*ah*”-ban és a gáncsoló mondat végére tett fölkiáltójelben mi az értelmi, logikai elem. De nem akarok ilyen apróságokon fönnakadni. Másrésztől viszont átvehetném a *B. Sz.* -től a gúnyos hangot és hasonló modorban válaszolhatnék: „*Oh*, hogy ezt Petőfi, Musset, Heine nagyon is jól tudták!”

Vegyük először Heinét, aki még elintézetlen ügye irodalmunk történetének ... De szóljon maga a költő, aki intuitíve „megérti” a csillagok érthetetlen beszédét is:

Es stehen unbeweglich
Die Sterne in der Höh'
Viel tausend Jahr', und schauen
Sich an mit Liebesweh.
Sie sprechen eine Sprache,
Die ist so reich, so schön,
Doch keiner der Philologen
Kann diese Sprache verstehn.

Ich aber hab' sie gelernt,
Und ich vergesse sie nicht;
Mir diene als Grammatik
Der Herzallerliebsten Gesicht.

(*Lyrisches Intermezzo*)

Hát Petőfi? Nem is merem idézni, hogy ő meg az érelem és logika állagát principialiter excludáló silentiumot a legékesebben és legérezelmesebben szóló oratio-nak lenni affirmálja:

Oh természet, oh dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni véled?
Mily nagy vagy te! mentül inkább hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz.–
Et sic porro. A *B. Sz.* harmadik tanúja, Musset szintén mellettem vall:
Les plus déespérés sont les chants les plus beaux,
Et j'en sais d'immortels *qui sont de purs sanglots*.

(*La Nuit de mai*)

De álljon elő az a két költő, akiket a *B. Sz.* kizárólagosan a magáénak vall és nem szívesen lát a Széphalom hasábjain. Ők is az „értelmi, logikai elemekkel” ki nem fejezhető érzelmek, hangulatok igaz megértői. Szabolcska pláne a verskötetete címéül is azt teszi oda: *Hangulatok*. Ebben a kötetében szól a magyar Alföld hazabúsuló poétája a Párisi harangokról, amiknek sírdogálását, árva panaszát egyedül ő „érti meg” a boulevardok zsvivájában. Csak hang: mondhatnám a *B. Sz.* szerkesztőjével. És mégis mennyi értelem! – Legyen a koronatanú maga Vargha Gyula, akit más vonatkozásban az én „tudományom” cáfolatára idézget a *B. Sz.*

Sajnos, nincs annyi helyem, hogy in extenso közölhetném Vargha Gyulának Zilált összhang és Utolsó dal című verseit. Az utóbbit azzal végzi a költő, hogy ajakán „az utolsó dal félig zokogás, félig sóhaj”. A Húr ne sírjon c. versének alapeszméje: az igaz költő akkor írja legmélyebbről jövő verseit, mikor már csak „hangtalanul” zokog.

Ugy bánt a zaj,
Jajszó, szilaj,
Nem kell ma, nem, nem!
Szárnyalni fennen
Dalom se fog.
Suttogva zengem,
Míg hangja elvesz,
Vagy hangja sem lesz,
Csak benn zokog.

Uganezt a meggyőződést egy csupa-dal strófának zengzetes, lebegő choriambusaival is élénk tártá az igaz költő:

Hát azt se nagyon bánd, ha árva dalod
Csak a lelkedben sír, s ott szunnyad el, ott.
*Zene, lágyan zengő, halk, álmodozó,
Az ringat el az, nem a szó, nem a szó.*

Így a költők. De velük szemben azt kérdi tőlem a *B. Sz.*: „Így tanítják vajjon a poétikát és irodalomtörténetet a szegedi egyetemen?” A válasz egyszerű: Mészöly Gedeon is, én is, így tanítjuk. És így is fogjuk tanítani. Mert Volkelt esztétikájának szellemében tanítunk, aki ezt írta nagy munkájában (*System der Ästhetik*, 1905, I:387): „Für Verstand und logisches Begreifen wollen enthält jedes ästhetische Gebilde einen dunklen Überschuss, eine unaussprechbare Tiefe, etwas Rätselhaftes und Unaussprechbares”. A Szép homályos, kusza képzeteken alapul, nem pedig a lapos józanságon: ezt tanítja Volkelt, a legnagyobb modern német esztétikus. Így nyilatkozik Fritz Mauthner is, a szellemes nyelvfilozófus (*Kritik der Sprache* 1906, I:91): a szó csupán emlékeztető jel „lebegő, vele nem egyenlő, csak szomszédos” képzetekre. A költő hangulatokat közöl. Ködfelhő borítja a szavakat ... Így tanítja Horváth János is Adyról írt tanulmányában (52. l.): „Van nyelvének is valami suggestiv ereje, mely támogatólag kíséri, erősíti symbolumai, sejtelmes látomásai hatását. Oly tulajdonság ez, mely, híven egész költészete lényegéhez, *első sorban nem az értelemhez szól, nem a tudatossá tevés eszközeivel dolgozik, hanem csak mint egyszerű érzéklet hat s a tudat megkerülésével, közvetlenül önt át bizonyos hangulatot. Ez a nyelv nem mint fogalmi jegyek s kapcsolataik kifejezője* vesz részt érezhetően az összbnyomásban, hanem különösen mint hangbenyomás, mint *zene*”. Horváth ugyanott Péterfy Jenőre is hivatkozik, aki épen a *Budapesti Szemlében* írta ezeket a sorokat: „Némely utolsó versében a plasztikus Arany pusztán a ritmussal, a *hang és szó édes változásával bizonyos zenei zsbongást ébreszt* az. olvasó lelkében. Így hullámszik a *Tölgyek alatt* című költeménye s különösen szép e tekintetben a *Mindvégig*”. Ime, irodalmunknak ez az értéke a modern tudomány megvilágításában! (Főlkialthatnék Arannyal: Tillaárom haj! Vagy Adyval: Ihaj, evoé!) De nemcsak az általános irodalomtudomány, hanem a speciális stilsztika és nyelvészettika is ezt a „fura tant” (így titulálja a *B. Sz.* hirdeti. Zlinszky Aladár írta legutóbb a *Minervában Érzelem kifejezés a lírában* címmel (1926:203): „A nyelv közvetlen érzelmkifejező eszközei csekély számúak és kezdetlegesek.” Egyenes úton érzelmét igazában csak az ének, a *zene* fejezhet ki, továbbá a *mimika*: az arcjáték, a taglejtés, a tánc, *nem a nyelv*. A nyelv direkt érzelmkifejező eszközei csupán az *indulatszók*, majdnem *afféle artikulálatlan hangok*, amilyenekkel az állat is kinyilváníthatja a maga érzelmeit. Charles Bally genfi professzor, az esztétikai nyelvtudomány egyik vezető szelleme azt tanítja, hogy a nyelv akkor „kifejező”, ha a beszélő játszik a logika kategóriáival (*Le langage et la vie*, 1926:169). Ha fölütjük Gombocz Zoltán *Jelentéstanát*. (Pécs 1926, 25. és 39. l.), egész kincses ládája tárul elénk a bizonyítékoknak. Idézi Gombocz Jules Renardnak ezt a kétségkívül már túlzott és paradoxonná erőltetett kijelentését, ami azonban mégis jellemző egy *vérbeli író* részéről: „Nagyon szeretem Lamartine-t, de verseinek zenéjével megelégszem. Nem sokat nyer az ember ha a szavak mögé tekint. De miért akarnók, hogy a zenének értelme legyen?” Verlaine ars poeticájának programját mindenki ismeri:

De la musique avant toute chose ...
Riem de plus cher que la chanson grise
Où l'Indécis au Précis se joint.

Idézi Gombocz Ferdinánd Brunetiére. szavait is, amik így jellemzik a szimbolisták főtörekvését: „A szavak gondolatainknak és érzelmeinknek csak legdúrvább részét fejezik ki; tehát evocativ és suggestiv erejük nagyobb kifejező erejüknél; *próbáljunk olyan emóciókat kelteni, mint a zene.*” Azt hiszem ezek után, hogy a *B. Sz.* által

inkriminált tanulmány szerzőjének volt némi joga csatlakozni Gombocz Zoltán megállapításához, amely szerint „egyes költői irányoknál a *hanganyag* esztétikai hatása nevezetes szerepet játszik.” Joga volt annál inkább, mert a modern irodalomtudomány nevében beszélt és mert épen a modern kritikai irodalomban jutott olyan fontosságra ez a kérdés. Csak alig néhány hónapja, hogy megjelent a francia könyvpiacra Henri Bremond abbénak, a francia Akadémia tagjának, a vallásos érzés nagyszabású történetírójának és az örök romantika harcos védelmezőjének gyönyörű könyve *La poésie pure* címmel (Paris, Grasset, 1926), amely a lapos józanság és a terméketlen racionalizmus híveivel szemben kifejti a legtisztább költőiség elméletét és összefoglalólag bemutatja a kérdés irodalmának századokra visszamenő, imponáló apparátusát. Tartóztatni kell magamat, hogy ne zúdítsam rá ebből a könyvből a fuvolázó–muzsikáló–dübörgő dokumentumok szimfonikus áradatát arra a fölfogásra, amely másképp tanítja a poétikát. Bremond egyik kiinduló tétele, amely még csak odavetőleg jelöli meg a lényegét, így hangzik: „Le poète n'est qu'un musicien entre les autres. Poésie, musique c'est même chose”. (23. l.) Mégis idézem még ezt a két mondatot: „Quoi qu'il en soit, pour lire un poème comme il faut je veux dire poétiquement, il ne suffit pas, et, d'ailleurs, *il n'est pas toujours nécessaire d'en saisir le sens*. Une paysanne bien née s'épanouit sans effort à la poésie des psaumes latins, même non chantés, et plus d'un enfant a goûté la première églouge avant de l'avoir comprise”. (18. l.) Könyvét Edgar Poë, Baudelaire, Mallarmé és Paul Valéry nevű fegyverbarátjának, a francia Akadémia tagjának említésével kezdi a tudós abbé, aki az élő Valéry mellett nagy propagandát fejtett ki másutt is. A *poésie pure* álláspontjának egyik legnagyobb erőssége épen Paul Valéry költészete, akinek „homályos” följegyzéseiből Bremondtól függetlenül is idézhetek: *La grandiose. Musique est l'écriture de l'homme complet* „(Nouvelle Revue Française 1925:649).”*

Lehet, hogy mindez nem győzi meg a *B. Sz.* szerkesztőjét a köteteset mágikus ereje előtt leboruló fölfogásom helyességéről. Lehet, hogy Gyulai Pál, Heine, Petőfi, Musset, Szabolcska, Vargha Gyula, Mészöly Gedeon, Volkelt, Fritz Mauthner, Horváth János, Péterfy Jenő, Zlinszky Aladár; Charles Bally, Gombocz Zoltán, Jules Renard, Verlaine, Henri Bremond és – last not least – a tiszta költészet bajnoka, Paul Valéry véleményével szemben is fönntartja a maga álláspontját.

Tisztelettel meghajlok mindenkinek az álláspontja előtt. De akkor, kinek higgyek, a cikkírónak, mint cikkírónak, aki támadja Paul Valéry és a „tiszta költészet” irányát; vagy a vele azonos szerkesztőnek, mint szerkesztőnek, aki ugyanabban a folyóirat-számban, néhány lappal elébb (920–431) terjedelmes propagandát indít a kifogásolt irány mellett, egy *Paul Valéry és a „tiszta költészet”* című cikkben, ahol Kállay Miklós, ez a nagyműveltségű és modern kritikus szépen és igaz megértéssel jellemzi a zeneiség költészetét: „az a célja – írja Kállay Paul Valéry-ról a *B. Sz.*-ben, hogy minden hozzá nem tartozó, idegen elemtől megtisztítva, olyan közvetlenül és olyan *elemi erővel hasson, mint a zene*. A költészet tulajdonképpen, mint *belső zene* születik meg a költőben, de a költői kifejezésben végletesen elveszíti születésének ezt a szüzi tisztaságát. Hogy a *belső zene* külsőleg közölhető kifejezést kapjon, tisztátalan, prózai közvetítőkre, segédeszközökre van szüksége: ezek az érzések, a gondolatok, a képek, amelyek nélkül költemény a valóságban el sem képzelhető. A tiszta költőnek már most arra kell törekednie, hogy *amennyire csak lehet*, kiküszöböljön ezekből a közvetítőkből minden prózaiaságot, úgy olvassza az eszméket és a képeket harmóniába, hogy *a vers a lehető legtöbbet megőrizzen abból a kitejézhetségtelen tiszta zeneiségből*, abból a sublimis szüzi mivoltából, amellyel a költő lelkében megszületett.” (421. l.)

Így ír a *Budapesti Szemle* kitűnő cikkírója. Nekem tulajdonképpen elég lett volna csupán csak őreá hivatkoznom, hogy a szerkesztő vádját saját munkatársának szavaival cáfoljam meg. Önkénytelenül is ajkamra tolul a védelmező kérdés, miképpen lehetséges, hogy az engem támadó írói balkéz nem tudta, hogy a *szerkesztő jobbkeze* engem védelmez? Miképpen kerülhetett a tiszta költészetnek előttem oly igen kedves *galamb*-fiókája a szerkesztő önnön költeményei közé? Ha tanulni akarnék a *B. Sz.* szerkesztőjének modorából – miután ő kioktat engem a szerkesztés „szellem”-ére – joggal idézhetném a saját szavait: „Kiváncsiak volnánk tudni, vajjon azzal közöl-e Paul Valéryről cikket és Paul Valérytól verset, hogy például állítsa oda az általa oly igen lenézett irányból? Az is érdekelne, mit szól hozzá a közönség, ha a szerkesztő bort prédikál és a *tiszta költészet* vizét kínálja: oly verseket közöl, melyeket elmélete elítél” És hozzátehetném ismét az ő szavait idézve: „Ez ellentét szerkesztő és munkatársak (Kállay Miklós, Paul Valéry) közt nem mindennapi látvány.”

De nem kérdezem – és különben is ez már a szerkesztés dolga. Erről alább lesz szó.

*

Három pontban foglalható össze a sok kifogás, amit a *Széphalom* szerkesztése ellen a *Budapesti Szemle* szerkesztője fölhoz:

1. Becsmérlem és ócsárlom a munkatársaimat.
2. Ellentét van köztem és a munkatársaim között.
3. Marcel Proust nem való az Alföldre.

Vegyük sorra mindegyik kifogást:

1. A *Széphalom* szerkesztője „ócsárolja” és becsmérli a saját munkatársait. Vonatkozik ez a *B. Sz.* szerint Vargha Gyulára és Szabolcska Mihályra, nemzeti életünk két köztiszteletben álló férfiára. Ez olyan súlyos vád, amelyért valótlanság estén a vádlót ítéli el az előkelő társadalmi morál. A tisztelet, amellyel a *B. Sz.* szerkesztőjének társadalmi pozíciója tudományos és szépirói múltja, valamint életkora iránt viseltetem,

visszatart attól, hogy ennél többet mondjak és tegyek.

Magát a vádat könnyű megcáfolni.

Tanulmányomban Vargha Gyula és Szabolcska Mihály neve csak egyszer fordul elő, ebben a contextusban: „Ennek az új romantikának” fölismerés tette lehetővé, hogy a kritika letérjen a klasszikus Petőfi–Arany-féle, vagy ha úgy tetszik: Vargha–Szabolcska–Kozma-féle életformák és stílusideák abszolút kultuszáról és elismerje, hogy másfajta stílusnak is van jogosultsága, épen a „szép” és az ízlés korhoz-kötöttsége miatt. Bárki megítélheti, van-e itt ócsárlás vagy becsmélés.

Különböen Vargha Gyuláról való fölfogásomat megvilágíthatja az a kritika is, amit a *Magyarság* hasábjain közöltem 1922 május 28-án. A *Ködben* méltatását ezzel a konkluzióval végzem: „Vargha Gyula verskötetete szintézise a mai idők magyar lelkivilágának. Tartalmával felöleli a nemzeti összeomlás igaz magyarjainak tragikus érzéseit, formában pedig alkalmas arra, hogy mintegy szankcionálja és hitetlenekkel is elhitesse az új magyar költői stílus romantikáját”. Ez a néhány sor is megmagyarázza, hogy miért épen Vargha Gyulától hoztam az első számban verset: mert Vargha Gyula költői alakjának jelentősége nagyon megnőtt az utóbbi tíz év alatt és mert benne látom a nemzeti tartalom és modern forma szerezés szintézisét.

De a *B. Sz.* szerkesztője olyan pontokon is támad engem, ahol a nekem irányított tör az ő saját munkatársait is megebezi. Kénytelen vagyok hát a *Budapesti Szemle* két munkatársát megvédeni a szerkesztő szúrásai ellen. Ez a két munkatárs: Mészöly Gedeon kedves kollégám és néhai jó Gragger Róbert barátom.

Mészöly Gedeon egy szép cikket írt a *Széphalom* első számába Somogyi Szilveszter szegedi polgármesterről, aki Szeged kulturális föllendülésének legnagyobb alkotója. De Somogyi Szilveszterről mindenki tudja, hogy nemcsak cselekedni, hanem a szó hatalmával hatni is tud. Ő mondotta egyik nagyhatású beszédében: „A népek nagy ítélőszéke előtt minden nemzet annyit ér, amennyit az igazság mérlegének serpenyőjén a kulturája nyom.” Erről az emberről írja a *B. Sz.*, hogy arcképének közlése nem épen kulturális dolog részünkről, dezavválva Mészöly Gedeon szavait, aki szerint „Somogyi Szilveszter nemcsak befogadta a magyar művelődés bújdosó harcosát [az egyetemet], hanem ellátta új, ékes öltözettel, új, éles fegyverekkel: Szeged legszebb és legalkalmasabb helyén klinikák, laboratóriumok sora épül, európai tudományosság magyar végvára épül.”

Szegény Gragger Róbert „siralom tudatlan” fekszik a dalhemi temetőben: nem tudja, hogy a *B. Sz.* szerkesztője, aki épen a legújabb számban hoz tőle egy posthumus tanulmányt, kiszakít egy levelet az ő sírjának friss babékoszorújából. Erre a levélre én; azt merészeltém írni, hogy Helsingforstól Rómáig az ő kezén mentek keresztül a külföldi magyar propaganda szálai: A *B. Sz.* szerint „Ilyesmit legföllebb egy Bismarckról lehetne mondani”. Pedig úgy volt a dolog, ahogy írtam. Kérdezze meg a *B. Sz.* szerkesztője Klebelsberg Kunó gróftól és az illetékes külügyi tényezőket: ki volt és mit tett Gragger Róbert, akinek elnöklelte alatt kongresszusra gyűltek Berlinbe a külföldi magyar tudományos intézmények képviselői. De tegyük föl(228)

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK

Pukánszky Béla: A magyarországi német irodalom története. (A legrégebbi időktől 1848-ig.) Budapest 1926, 8° 607 l. – Hatalmas monografia, amely irodalomfölfogásban is a modern tudomány útjain jár. Sajnos, szakfolyóiratunk eddig még nem részesítették kellő méltatásban.

Szabó Mária: Magamtól másokig. Elbeszélések. Minerva R. T. kiadása. Cluj-Kolozsvár 1926, 8° 146 l. (= Pásztortűz-Könyvtár 7. sz.)

Gvallai Domonkos: Vaskenyéren. Történeti regény. Minerva R. T. kiadása. Cluj-Kolozsvár 1926, 8° 181 l. (= Pásztortűz-Könyvtár 9. sz.)

Harsányi István: A magyar biblia. Budapest 1927, 8° 146 l. (= Bethlen-Könyvtár 10–11. sz.) – A magyar biblia-fordítások története és hasznos bibliográfiája.

Wildner Ödön: Lélekűdítő azaz Szellemi kincstár. Gondolatok és elmés idézetek gyűjteménye. Budapest 1927. 8° 192 l. – A hasznos összeállítás 2427 idézetet hoz a világirodalom minden ágából, tárgyi csoportokra osztva őket. Az élő magyar írók közül Apponyi Albert gróf, Herczeg Ferenc, Kozma Andor és Rákosi Jenő szerepelnek a kötetben.

Balogh József: A keresztény-római irodalomtörténet néhány jellemzőbb vonása. Pécs 1926, 8° 13 l.

Balogh József: Szent Gellért és a „Symphonia Ungarorum”. Budapest 1926. 8° 16 l. = A M. Nyelvtud. Társ. Kiadványai 24. sz. – A szerző új magyarázatát adja a Szent Gellért=Legenda sokat vitatott helyének. Szerinte symphonia ungarorum = magyarok zenekara (hangversenye) s a „modulatio carminis”-t „nótá”-nak fordítja.

Bibliofil Könyvtár, szerk. Sikabonyi Antal. Budapest 1926. – Zoltán Ferenczi: List of the translations of Jókai's Works into foreign languages. With a foreword by Eugene Rákosi. 8° 43 l.

Csekey István: Nagy Ernő és a magyar közjogírás új iránya. Budapest 1926. 8° 96 l.

Jegyzetek a Régi Magyar Költők Tára hetedik kötetéhez. Írta Szilády Áron. Sajtó alá rendezte és folytatta

Dézsi Lajos. Budapest 1926, M. T. Akadémia kiadása. 8° 231–426 l.

Bernát István: Elválók és öngyilkosok. Budapest 1927. 8° 28 l.

Karl Marót: Der Eid als Tat. Budapest 1927. 8° 4 l. – A szegedi egyetem Acta c. sorozatában megjelent könyvnek németnyelvű önismertetése.

Csello. Vidor Marcel versei. Budapest, a szerző kiadása, 1927, 8° 63 l.

Raith Tivadar: A XX. század magyar irodalma az európai szellem áramlataiban. (Különnyomat a Korunkból) Kolozsvár, é. n.. 8° 8 l.

id. Imre József: Orvosi ethika. Előadások az orvosi élet helyes folytatásáról. Budapest 1925, 8° 2.89. l.

Bibó István: A primitív ember világa. = Szegedi Tudományos Könyvtár, 2. sz. Szeged 1927, 8° 62 l.

Imre Sándor: A személyiség kérdése. Budapest 1926. 8° 16 l. – Az erkölcsi nevelés ügyében Rómába összehívott IV. nemzetközi kongresszus egyik témájához, fölszólításra készült hozzászólás.

Revue de Genève. 1927 január: Nagyfalusi Jenő cikke az „alföldi” Juhász Gyuláról. „Jules Juhasz; poète hongrois” címmel.

Lukinich Imre és Rédey Tivadar: Magyar Könyvszemle. 1926. évf. – A 400. lapon Schmidt Henrik írja a magyarországi német irodalomról: „Ez az irodalom nem ellensége: hanem kiegészítő része a magyarnak, mellyel olykor párhuzamosan halad, olykor azonban annyira átszövődik vele hogy annak szerves elemévé válik”.

Hegyaljai Kiss Géza: Lélek és élet. Egyházi beszédek. I. kötet. H. n. 1926, 8° 174 l.

Égő szívvel. Hegyaljai Kiss Géza versei. Miskolc 1926. 8° 135 l.

Hegyaljai Kiss Géza: Monok története. Sárospatak 1926. 8° 54 l.

Böcs ünnepe. Dr. Hegyaljai Kiss Géza lelkészi beköszönésekor és beiktat, hogy nincs igazam, hogy kissé túlzott, amit leírtam a dahlemi sír friss babérkoszorújának immár kitépelt levelére: leírtam egy nekrológban, az elérzékenyülés hangján, a legjobb barát és kolléga elvesztése fölötti fájdalommban talán nagyobbban látva az ország veszteségét, mint amilyenek mások látták. Akkor is: mi szükség ezzel kapcsolatban a „szellem”-et fölhánytorgatni, a *Széphalom* szellemét megróni érte? Miféle rossz szellem van abban, ha megbecsüljük, talán túlzottan is megbecsüljük a magyar haza legjobb fiait? Mi szükség volt arra, hogy épen a *Budapesti Szemle* tépje ki a friss babérkoszorúnak fölösleges levelét? Hiszen épen a *B. Sz.* küzd Mészöly Gedeon cikkében (470. l.) a „szennyes, romboló áradat” ellen, amely egyebet sem tett, mint a tekintélyek és nemzeti nagyságok babérkoszorúiból kimarta a leveleket. De most már fölösleges túrtóztatni magam, hogy le ne dobjam a névtabut: Voinovich Géza nem fog szimpáthiára lelni ezért a megrovásért még azoknál sem, akik talán nem tartoztak Gragger Róbert olyan rajongó hívei közé, mint én: a frissen hantolt sírnál a tudományos ellenfél is meghajtja a kegyelet lobogóját.

2. Ellentét van köztem és a munkatársaim között. Ezt a vádat az egyetem rektorára és Mészöly Gedeonra érte Voinovich.

a) A rektort károm helyen is aposztrofálja Voinovich. Kijelentem, hogy a rektornak, mint rektornak és az egyetemnek, mint intézménynek semmi kapcsolata a *Széphalom*-mal, amely a *Széphalom-Kör* kiadásában jelenik meg s amelyről maga *Tóth* Károly mondotta a végleges alapító gyűlésen: „Ez a folyóirat nem kíván az egyetem hivatalos avagy félhivatalos alkotása lenni. Viszont az egyetem tanárai készséggel hajlandók a folyóiratot minden erejükkel támogatni.” Épen ez az egyik különbség köztünk és a *Budapesti Szemle* között, amelyet egyenesen a M. T. Akadémia megbízásából szerkeszt Voinovich Géza. A mi ezidei rektorunk különben is sem tavaly nem volt rektor, sem jövőre nem lesz az, nem lehet tehát az ő személyét a rektorral azonosítani.

b) Ami Mészöly Gedeont illeti, valóban van köztünk ellentét, bár nem olyan kibékíthetlen, mint Voinovich gondolja. Mészöly rossz költőnek tartja Adyt, én elismerem Adynak világirodalmi nagyságát. Berzeviczy Albert is elismeri Ady tehetségét. A magam részéről őszintén sajnálom, hogy Mészöly Gedeonak komoly tanulmánya a *Budapesti Szemlé*-ben jelent meg és nem a *Széphalom* erkölcsi tőkét gazdagítja. Ő igen érdekes elvi és történeti kérdéseket vetett föl. Nem itt válaszolok cikkére, mert itt most nem az én tanulmányomról, hanem a *Széphalom* című folyóirat sorsáról van szó: arról, hogy kicsiny sajkánk meg tud-e állami szellemi és erkölcsi életünk viharzó tengerén.

Ami pedig a szerkesztő és munkatársak közötti ellentétet illeti: szomorú is volna, ha mindnyájan egyet mondanának. Hatalmi szóval nem lehet elnyomni a gondolatot és a szerkesztőnek csak az lehet a föladata, hogy szerkesztményén belül legyen bizonyos összhang és irány.

Hogy az ellettét szerkesztő és munkatárs között nem szüntethető meg véglegesen, arra magát Voinovich Gézát kérem föl koronatanúnak. Vizsgáljuk meg szerkesztő és munkatárs viszonyát a következő esetekben:

Voinovich és az orosz írók.

„és Bourget ellenségei.” és Karl Lajos.

és a kommunizált *Pester Lloyd* munkatársa.

*

Voinovich, és az orosz írók. Hogy ad absurdum vigyem azt az álláspontot, amely szerint a szerkesztő száz százaléki felelős az általa nagyrabecsült író politikai tettéért és világnézetéért, hivatkozhatom a világirodalom olyan „klasszikusaira”, mint a „modern” orosz regnyírók. Ezekről a nagystílusú realistákról írta Voinovich Géza

azokat a szép essayket, a huszadik század elején, amik az ő kritikusi hírnevét és írói karrierjét megalapozták. Ezeket az írókat tartotta Voinovich Géza, a szerkesztő, olyan *értékes* íróknak, akiket föl kell vennie a *Klasszikus Regénytár* sorozatába, Zola, Anatole France és K. F. Meyer mellé. *Értékesnek*-nek tartotta őket, mert súlyos világnézeti teherrel is nehezdedtek az ámuló európai lélek mérlegére és mert az élet, egyén, állam, vallás, erkölcs legnagyobb és emberi problémáira keresték a feleletet: nem pusztán a szórakoztatás könnyű olvasmányai voltak, mint például az akkori Courths-Maler-ek és társaik. Ezekről a regényírókról, akik Voinovich Géza karján és ékes ajánlásaival jelentek meg a magyar irodalom szalonjában, utólag kiderült (a mélyrelátóak előre tudták), hogy nagy részük volt a lelkek forradalmasításában, hogy alaposan szállították a parazsat ahhoz a tűzhöz, amely elhamvasztotta a cárizmust, kapitalizmust és a bolsevizmust lángra lobbantotta, hogy azután hozzánk is átsapjon. A bolsevizmus nem is késett soká, hogy az emberiségnek ezeket a nagy szellemeit a maga részére sajátítsa ki, amint egy akkori kritikus szavaiból kitűnik: Gondoljunk csak végig Turgenyev nihilizmusától Gorkij szocialista humanizmusáig és egy egész sereg író munkásságának fizikális eredményeképpen az egyéni terroron, a kétségbeesett öngyilkosságokon keresztül meglátjuk forradalomba indulni a fanatikus diákokat és az igáját többé nem bíró városi munkást, *akiket ezeknek az íróknak világszemléletes írásai vadítottak ki a burzsoá társadalom rendjéből*. A bolsevisták tirádája ellenére is Voinovich szerkesztőnek adok igazat, akinek karján és ékes ajánlásaival ezek a nagy szellemek, de vele elletétes világnézetű írók megjelentek a magyar irodalmi élet akkor még békés szalonjában.

*

Voinovich és Bourget ellenségei. Bourget-val már baj van. Az ő regényeiből – mi tagadás benne – egy kötetre valót sem adott ki a *Klasszikus Regénytár*, amíg e sorok írója személyesen nem interveniált a Révai-cégnél, hogy adiatur et altera pars: az én szorgalmazásomra került be ez a „reakciós”, katolikus, arisztokrata és nacionalista író a „klasszikusok” közé. Én – akit Mészöly az „irodalmi agitátor” névvel tisztel meg – magam fordítottam le 1918-ban a *Tanítványt*, a nacionalizmusnak ezt a finom melódiájú szózatát, amely a materialista filozófiának lélekromboló hatását mutatja be és amely az 1871-es nagy összeomlás után hitet, cselekvés-erőt és bátorságot öntött a lethargiába süllyedt, reményvesztett, lelki vereségben sínylődő francia ifjúságba. Mikor elkészültem a kézirattal, joggal remélhettem, – és reámnézve megszegyenítő is volt, hogy nem úgy történt – hogy a *Klasszikus Regénytár* szerkesztősége velem íratja meg a Bevezetést, hogy Bourget regénye az én karomon és az én ékes ajánlásaimmal vonuljon be a magyar élet szalonába. És mi történt? Elöttem fekszik a *Klasszikus Regénytárnak* ez a kötet. Rajta van a belső címlapon: „Szerkesztik Ambrus Zoltán és Voinovich Géza”. A Bevezetés helyén pedig egy kitűnően megírt, okos és nagy irodalmi, műveltségre valló, de gunyoros, és fölényes cikket olvasok, amely legyint az évi 200.000 frank jövedelemmel bíró regényhősök kigondolójá fölötte, aki „idealista világfölfogás harcosa akart lenni”. „Mai szemmel nézve: – mondja. a Bev. – bajos rokonszenvet érezni az iránt a mód iránt; ahogy Bourget céltudatosan és logikusan megformálta a maga új állásfoglalását. Ma túl vagyunk a positivizmus: naiv büszkeségén ... De mindez megtörténhetett anélkül, hogy a tudomány csődjéről beszéljünk; anélkül, hogy a materializmus elől *csak* az egyházhoz, a dogmákhoz tudnánk menekülni – és főleg *anélkül*, hogy a materializmustól való elszakadás a faji kizárólagosság; a nacionalizmus, az aristokratikus, conservatív politika felé fordítana vissza bennünket”. Ime a *Klasszikus Regénytár* munkatársa – az ő szellemi képességeit én egyébként nagyra becsülöm – aki infra muros különvéleményt jelent be a szerkesztők nacionalista–arisztokratikus–konzervatív irodalompolitikájával szemben! Kell-e ennél nagyobb ellentét szerkesztő és munkatárs között?

De van még nagyobb is

*

Voinovich és Karl Lajos. Óvakodom attól, hogy a *Budapesti Szemle* munkatársa fölött kritikát gyakoroljak. De annyit ki kell jelentenem, hogy Karl Lajos *nem* munkatársa a *Széphalomnak*, sem a *Napkeletnek*; sem az *Irodalomtörténeti Közleményeknek*, sem az *Irodalomtörténetnek*, sem a *Philológiai Közlönynek*.

A *Budapesti Szemlének* munkatársa a folyóirat 1926. évf. januári számában a 151. lapon megrója Eckhardt Sándort, hogy *A francia forradalom eszméi Magyarországon* című munkájában túlzottan kiemeli a „reactio” szerepét, egyoldalúan csoportosítva a tényeket, ami szerinte „szinte megingatja a szerző elfogultságában való hitet”. A kritika végén kifogásolja Karl Lajos, hogy Eckhardt Taine idealisztikus fölfogását tette magáévá, hogy kissebbíti a francia forradalmat és hogy a nemzeti kurzus szempontjai szerint nézi a múltat: „Az *elfogulatlan történetírás* feladata nem az, hogy elméletet (Taine) keressen, vagy *a napi politikától vezetve* egy világtörténeti mozgatom külföldi képviselőit és az intézményekre gyakorolt hatását bizonyos adatok alapján *kisebítse*, hanem hogy ... *elfogulatlan ítélet* alapján világos képet igyekezzék nyújtani a történelem egy-egy fordulójáról, melyet a legtávolabb fekvő, nyelvben, gondolkodásban elűtő nemzet is idővel megérez, *amit legújabbán az orosz bolsevista forradalom igazolt*”.

Mi naiv vidékiek, akik a magyar Parnasszusról és a költői szent hegyről ábrándozunk a tudomány és irodalom berkeiben, várva a *Treuga Dei* eljövételét: ime ilyen harcias leckéztetésben részesülünk a *Budapesti Szemle* érdemes munkatársa részéről!

Ime az a bizonyos emlegetett disharmonia: a konzervatív szerkesztő, aki folyóiratában helyet ad a

nacionalista „napi politika” támadóinak és a francia–orosz forradalom védelmezőinek ...
Nunc venio ad fortissimum.

*

Voinovich és a kommunizált Pester Lloyd munkatársa. A Budapesti Szemlének az a száma, amelyben Voinovich a *Széphalomról* írt, hosszabb tanulmányt közöl egyik olyan publicistánktól, akinek kitűnő tolla és műveltsége közismert és akiről az is köztudomású, hogy a kommun alatt a kommunizált *Pester Lloyd* vezér- és tárcacikkírója volt. Csupán azért fordulok hozzá érvekként, – egyébként őt megnevezni sincs szándékomban – mert Voinovich kifogásolja, hogy a múlt értékeit – programmunktól eltérőleg – nem hozzuk kellőképpen fölszínre. (Itt elfelejti megemlíteni Voinovich a saját munkatársának, Mészöly Gedeonnak kiváló érdemét, aki egy nagybecsű és ismeretlen, tizennyolcadik századi kéziratot publikál az Akadémia levéltárából folyóiratunk első számában. A *Széphalom* mindjárt az első számban 38 lapot szentel a múltból kiásott értékek fölszínre hozatalának: terének 34 százalékát átengedve egy forradalomellenes magyar őszünk megszólaltatására.) De ha már mulasztást követtünk el Voinovich szerint, hozzunk fölszínre a közelmúlt esetekből – igaza van Mészöly Gedeonnak (*B. Sz.* 466. l.): Károlyi-féle és Kun Béla-féle eredményekre célok – egy olyan „értéket”, amely nem más, mint a *Budapesti Szemle* munkatársának „ékes szavak lángjával megvilágított” és teljes névvel aláírt írása. A kommunizált *Pester Lloyd* 1919 máj. 8.-i vezércikkében olvassuk a kapitalista és imperialista Wilsonról:

„... dem grossen Amerikaner fehlt es an dem wahren Sinn für die socialen Umwälzungen ... An der Spitze des grössten kapitalistischen Staates stehend, hat er kein Auge für die grossen Massen ... Jedermann in Europa ist sich im klaren darüber, dass die alte Ordnung der Welt, die das Kataklysmata geboren hat, nicht mehr wiederherzustellen ist. Dass es dem in kapitalistischen Dienste stehenden Imperialismus nicht gelingen kann die Wunden der Welt zu heilen ... Dieser grundlegende Wechsel der Geister und der Seelen ... Wir aber; die das Joch des Imperialismus und die Ketten des Kapitalismus von uns abgeschüttelt haben, harren insbesondere der Antwort, die das selbstbewusste Proletariat der siegreichen Länder auf die Provokation von Versailles erteilen wird.”

A *Széphalom* első számában Huszti József azt mutatta ki szellemes tanulmányával, hogy minő csődbe vezették az emberiséget a rosszul értelmezett platonai eszmék. A *Budapesti Szemle* volt és leendő munkatársa viszont ujjongott, hogy a bolsevizmus végre valóra váltotta a platonai eszményt:

(*Pester Lloyd* 1919 márc. 30. Tárca, névaláírással.) „Auch die neue Weltordnung, die mit einer einzigen, gewaltigen, alles Bestehende umstürzenden Tat einsetzt, ist dem lebendigen und belebenden Keim der Platonischen Ideen entsprungen ... Bis endlich die Zeit gekommen, wo die neue Weltordnung als blanke fertige Tatsache in die Erscheinung trat, wo ihre Geburt nach unsäglichem Leiden der ganzen Menschheit unter dem schrecklichsten Konvulsionen: eines Weltkrieges erfolgte ... Im Anfang war der Gedanke. Nun ist die neue Weltordnung da und wird sich auf allen Gebieten des praktischen Lebens, aber auch der geistlichen Produktion behaupten. Unabsehbar sind die Folgen, die der Umsturz heraufbeschwören wird. Kunst und Wissenschaft, Massenpsychologie und Ethik werden durch ihn nicht weniger in Mitleidenschaft gezogen, als etwa Politik, Gerichtsbarkeit oder Verwaltung. Die Begriffe werden ihren inneren Gehalt umgestalten. Werte werden umgewertet ... ganz neue Bibliotheken, werden die bisher so sorgfältig gesammelten, gesichteten und methodisch eingerichteten Büchersammlungen zu ersetzen haben”.

Szerencse, hogy a *B. Sz.* volt és leendő munkatársának „ékes szavak lángjával megvilágított társadalmi átalakítása” hamar megbukott és az értéküket vesztő könyvtárak sem szűntek meg, mert különben most Mészöly Gedeon nem közölhette volna a *Széphalom* első számában az *Akadémia levéltárából* azt a nagybecsű és ismeretlen tizennyolcadik századi kéziratot, azt a múltból kiásott értéket, amelynek folyóiratunk 38 lapot szentel: terének 34 százalékát átengedve egy forradalom-ellenes magyar őszünk megszólaltatására ... Szerencse, – mert különben, most maga a kommunizált *Pester Lloyd* cikkírója sem részesülhetne abban a megtiszteltetésben, hogy munkatársa lehessen az általa halálraítélt *Budapesti Szemlének*.

Mialatt a *Budapesti Szemle* halálra ítélve várta a „nagy tűzvész” elmúltát, volt és leendő munkatársa tort ült az ellilant kapitalizmus szőlőhegyén és ajakán pirosan buggyant a proletárénekek:

(*Pester Lloyd* 1919 ápr. 23. Tagebuchblätter aus der Längstvergangenheit. Tárca, a szerző nevével.) „... Diese Gräber =orosz testvéreink sírjai] haben eine beredte Zunge. Sie sprechen eine flammende Sprache für die Befreiung der Sklaven, für die Abschüttelung der ererbten Fesseln, für die Abschaffung der Sklavenhalter und ihrer Aufseher, für die Schaffung einer neuen Welt. Die neue Welt wird dem Grab entsteigen ... wo wir in diesem Lande Russengräber sehen müssen wir ehrfurchtsvoll und ergriffen unser Haupt entblößen. Die Toten sind keine Feinde mehr und die Lebenden sind zu unseren Brüdern geworden. Aber dass sie es geworden sind, dass sich die grosse Umwandlung vom Zarismus über die Kerenski und Brussilow bis Lenin vollzog, das haben wir den vielen Toten zu verdanken, die da in fremder Erde ihren ewigen Schlaf schlummern”.

Elég, az idézet fáj! Ime egy álorca nélküli írás a múltból, ahol a világnézet nem leplezte magát. Mindenki maga felelős a világnézetéért. Nekem csak az volt a célom, hogy dokumentáljam vele az ellentétet szerkesztő és munkatárs között.

3. Marcel Proust nem való az Alföldre. E fölött lehet vitatkozni. De remélem, hogy Voinovichot nem Ady

Endre inspirálta, aki egyszer elkeseredésében – és szentnek hitt illúzióiban csalódva – ilyen szavakra fakadt ki a *Szívárvány halálát* siratva:

Nem valók az izzadt mezőkre
Eféle bolond és nagyszerű,
Szent, égi komédiák.

(*Szeretném, ha szeretnének, 1910:56.*)

Folyóiratunkkal szemben nem helyezkednek a jóindulatú megértés álláspontjára azok, akik mindenáron az „alföld”-et, a „vidék”-et, a „gócpont”-ot hangoztatják, mintha a budapesti folyóiratok privilégiuma volna az ország szellemi behálózása és az úgynevezett vidéken megjelenő komoly és európai magyar organumoknak nem volna szabad – egy vidéki gócpont szellemi és társadalmi energiáiból friss erőt merítve – jelentkezni a budapesti élet kapujánál. Legyen már vége az úgynevezett vidék lekicsinylésének, mert a vidék ma már nem „vidék”. Pozsony, Kassa, Kolozsvár; Temesvár, Szabadka ma már nagy magyar szellemi centrumok, amik Budapesttől függetlenül, sőt a budapesti „szellem” ellenére is terjeszkedni mernek. Ilyen centrummá fog rövidesen kifejlődni a három egyetemi város: Szeged, Debrecen és Pécs.

Szeged már egyszer meghódította Budapestet: a magyar katona erkölcsével, fizikai és szellemi erejével. Most a szegedi magyar írók indultak el, hogy a tollnak erejével hódítsanak. De nem ócska fringiákkal, elavult, rozsdás kardokkal indultak ám, hanem a legmodernebb szellemi tankokkal, Proust, Unamuno, Croce és a modern tudomány ismertetésével. Nem vizenyős szépirodalommal, „vidéki” fűzfapoétákkal, maradi tudománnyal indultak útra, hanem – amennyire erejükből telik és ezt a még gyöngye erőt támogatják már Budapestről is – tartalomban és formában versenyképes irodalommal.

Ő és új magyarság szintézisét akarja a *Széphalom*: a modern élet problémáinak nem megkerülésével, hanem megértésével. Nem fog a *Széphalommal* megtörténni az az eset, ami a *Budapesti Szemle* szerkesztőségében lejátszódott: valaki hoz egy szép tanulmányt Stefan Georgeról, a legnagyobb élő német költőről, akiről könyvek jelentek meg és akiről már a „vidéki” német egyetemeken előadásokat tartanak (Szegeden is tanítják ...); a tanulmány megméretvén, túl-modernnek találtatván, szerzőnek visszaadatván közöltetett in extenso a Bleyer Jakab szerkesztette Egyetemes Philologiai Közönyben (1918:377), amely utóbbi kiváló folyóirat pedig kevésbé van hivatva arra, hogy fölvegye a jelenkor problémáival.

Ami a Marcel Proustról szóló – Voinovich szerint érthetetlen – eszmetöredéket (nem sablonos „ismertetést”, hanem egy-két eszme fölvetését) illeti: egy Szerb Antal nevű fiatal esztétikus írta, aki a Minervában és a Symposium-ban megjelent tanulmányaival méltán keltett fölűnést. Az egyetemen Császár Elemér tanítványa volt, aki hoz is tőle az Irodalomtörténeti Közlemények legközelebbi számában egy hosszabb dolgozatot Rákosi Jenő és Dóczy Lajos romantikus drámáiról. Szerb Antal nehéz föladat előtt állott. Proust a francia kritikának is nagy fejtörést okoz. Megérteni a homályt és megmagyarázni: aki vállalkozik rá, fatális módon olyan gondolatok és mondatok hálójába jut, amely a profanum vulgus előtt nem annyira közérthető, mint a már közhellyé vált kritikai igazságok lapos és józan fejt~getése. Proust egy zárt világ, egy homályos-fényes ködfolt, amely kialakulóban volt, de még nem sűrűsödött szilárd anyagba: ki mondja magáról kritikus, hogy beelát a lángész kozmogóniájának titkaiba? Ha valaki nem érti Szerb Antal mondatait, annak oka nem csupán csak Szerb Antalban keresendő. Több dolgok vannak földön és irodalomban ...

*

Ezzel egyelőre le is zárom ezt a hosszúra nyúlt választ. Örülök, hogy alkalmam nyílt néhány eszmét fölvetni. De végtelenül elszomorít a látvány, hogy ismét testvérharc dúl szerte a honban, magyar a magyar mondja idegennek ... Ha csakugyan nem lehetséges a két nemzedék, ó és új magyarság, apák és fiúk egyesítése, akkor igaza lesz Voinovich Gézának, aki ezt a pesszimista megállapítást fűzte Turgenyev Apák és fiúk című regényéhez (Regényírók, 1921:57.):

„Az egész világirodalomban ő nyúlt először ehhez a témához; ő mutatta meg és indokolta költői és lélektani módon, hogy mennyire és miért nem értheti meg egymást két szomszédos nemzedék, az apák és a fiúk. A saját élménye értette meg ezt véle, ott, a vasúti kocsiban, amelyben ő volt a vénhedő törzs s egy fiatal orvos az új sarjadék. Ez a regény nem csak a Turgenyev korának és a rákövetkező nemzedéknek a rajza; minden régi és új generációnak a könyve ez”.

(Szeged)

Zolnai Béla

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK

Pukánszky Béla: A magyarországi német irodalom története. (A legrégebbi időktől 1848-ig.) Budapest 1926, 8° 607 l. – Hatalmas monografia, amely irodalomfölgóságban is a modern tudomány útjain jár. Sajnos, szakfolyóirataink eddig még nem részesítették kellő méltatásban.

Szabó Mária: Magamtól másokig. Elbeszélések. Minerva R. T. kiadása. Cluj-Kolozsvár 1926, 8° 146 l. (= Pásztortűz-Könyvtár 7. sz.)

Gvallai Domonkos: Vaskenyéren. Történeti regény. Minerva R. T. kiadása. Cluj-Kolozsvár 1926, 8° 181 l. (= Pásztortűz-Könyvtár 9. sz.)

Harsányi István: A magyar biblia. Budapest 1927, 8° 146 l. (= Bethlen-Könyvtár 10–11. sz.) – A magyar biblia-fordítások története és hasznos bibliográfiája.

Wildner Ödön: Lélekűdítő azaz Szellemi kincstár. Gondolatok és elmés idézetek gyűjteménye. Budapest 1927. 8° 192 l. – A hasznos összeállítás 2427 idézetet hoz a világirodalom minden ágából, tárgyi csoportokra osztva őket. Az élő magyar írók közül Apponyi Albert gróf, Herczeg Ferenc, Kozma Andor és Rákosi Jenő szerepelnek a kötetben.

Balogh József: A keresztény-római irodalomtörténet néhány jellemzőbb vonása. Pécs 1926, 8° 13 l.

Balogh József: Szent Gellért és a „Symphonia Ungarorum”. Budapest 1926. 8° 16 l. = A M. Nyelvtud. Társ. Kiadványai 24. sz. – A szerző új magyarázatát adja a Szent Gellért-Legenda sokat vitatott helyének. Szerinte symphonia ungarorum = magyarok zenekara (hangversenye) s a „modulatio carminis”-t „nótá”-nak fordítja.

Bibliofil Könyvtár, szerk. Sikabonyi Antal. Budapest 1926. – Zoltán Ferenczi: List of the translations of Jókai's Works into foreign languages. With a foreword by Eugene Rákosi. 8° 43 l.

Csekey István: Nagy Ernő és a magyar közjogírás új iránya. Budapest 1926. 8° 96 l.

Jegyzetek a Régi Magyar Költők Tára hetedik kötetéhez. Írta Szilády Áron. Sajtó alá rendezte és folytatta Dézsi Lajos. Budapest 1926, M. T. Akadémia kiadása. 8° 231–426 l.

Bernát István: Elvölók és öngyilkosok. Budapest 1927. 8° 28 l.

Karl Marót: Der Eid als Tat. Budapest 1927. 8° 4 l. – A szegedi egyetem Acta c. sorozatában megjelent könyvnek németnyelvű önismertetése.

Csello. Vidor Marcel versei. Budapest, a szerző kiadása, 1927, 8° 63 l.

Raith Tivadar: A XX. század magyar irodalma az európai szellem áramlataiban. (Különnyomat a Korunkból) Kolozsvár, é. n. 8° 8 l.

id. Imre József: Orvosi ethika. Előadások az orvosi élet helyes folytatásáról. Budapest 1925, 8° 2.89. l.

Bibó István: A primitív ember világa. = Szegedi Tudományos Könyvtár, 2. sz. Szeged 1927, 8° 62 l.

Imre Sándor: A személyiség kérdése. Budapest 1926. 8° 16 l. – Az erkölcsi nevelés ügyében Rómába összehívott IV. nemzetközi kongresszus egyik témájához, főlészólításra készült hozzászólás.

Revue de Genève. 1927 január: Nagyfalusi Jenő cikke az „alföldi” Juhász Gyuláról. „Jules Juhasz; poète hongrois” címmel.

Lukinich Imre és Rédey Tivadar: Magyar Könyvszemle. 1926. évf. – A 400. lapon Schmidt Henrik írja a magyarországi német irodalomról: „Ez az irodalom nem ellensége: hanem kiegészítő része a magyarnak, mellyel olykor párhuzamosan halad, olykor azonban annyira átszövődik vele hogy annak szerves elemévé válik”.

Hegyaljai Kiss Géza: Lélek és élet. Egyházi beszédek. I. kötet. H. n. 1926, 8° 174 l.

Égő szívvel. Hegyaljai Kiss Géza versei. Miskolc 1926. 8° 135 l.

Hegyaljai Kiss Géza: Monok története. Sárospatak 1926. 8° 54 l.

Böcs ünnepe. Dr. Hegyaljai Kiss Géza lelkeszi beköszönésekor és beiktatásakor mondott beszédek. Második ezer. Ára 15.000 K a templomjavítási alap javára. Sárospatak 1926. 8° 76 l.

Hegyaljai Kiss Géza: Császár és lelkipásztor. Elbeszélések. Miskolc 1926, 8° 159 l.

Régi Magyar Könyvtár, 38. sz. Rosnyai Dávid: Horologium turcicum ... kiadja Dézsi Lajos. Budapest; M. T. Akadémia. 1926, 8° 260 l. – A magyar régiség minden barátja örömmel üdvözölheti Heinrich Gusztáv kitűnő vállalatának folytatását, amely Császár Elemér szerkesztésében jelenik meg.

Gyórfy István: Szeged vidékének és a Nagy Alföld virágtalan növényeinek kutatása. Szeged 1926. 12° 7 l. – „Tudományos célunk: a Nagy Alföld virágtalan növényeinek tanulmányozása”.

Gyórfy István: Dr. Dégen Árpád ... megünneplésén a m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem Növénytani Intézete nevében elmondott Köszöntő beszéd. Szeged 1926. 4° 2 l.

Takáts Lajos: Az apátfalvai nyelvjárás. = Csanádmegyei Könyvtár, 7. sz. Makó 1926. 8° 52 l.

Désiré de Laky: Étude sur le développement de la culture intellectuelle en Hongrie dans les temps récents. Budapest 1926. 8° 60 l. – A külföldi propaganda-célokat kitűnően szolgáló füzetből megtudjuk, hogy a magyar főiskolákon az 1924/25. tanévben 1211 volt a „külföldi” hallgatók száma, aminek oroszlánrésze természetesen a megszállott területekről jövő hallgatóságot illeti.

Zlinszky Aladár: Érzelmkifejezés a lírában. Különny a Minerva 1926. évf.-ből. 8° 22 l.

Pais Dezső: Magyar Anonymus. Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről. Fordította, bevezetéssel, jegyzetekkel és térképpel ellátta – Budapest. 12° 151 l.

- Juhász Vilmos: Japán és kínai irodalom. Budapest 1927, 8° 24 l.
 Kosztolányi Dezső: Édes Anna. H. n., é. n. 8° 264 l.
 A Felsőoktatásügyi Egyesület Közleményei. Budapest 1926, 2. sz. – A folyóirat közli Marton Géza tanulmányát „Az egyetemi jogtanítás Európa főbb államaiban” címmel.
 Palasovszky Béla: Őszi harmat után. Versek. Mindszent 1926, 8° 63 l. – A kötet ajánlása: „Méltóságos Dr. Pintér Jenő királyi tankerületi főigazgató úrnak, a Magyar Tudományos Akadémia tagjának, régi tanáromnak hálás szeretettel és mély tisztelettel ajánlom”.
 Egyetemes Philológiai Közöny. 1926. évf. 7–10. sz. – A füzet tartalmából kiemeljük Koszó János elvi szempontokból figyelemreméltó cikkét: „Újabb könyvek a középkori irodalomról, művészetről, kulturáról”.
 Szinnyi József: Utószó a HB. alaktanához. Budapest 1926, 8° 20 l. – Válasz Mészöly Gedeonnak a Szegedi Tudományos Könyvtárban megjelent tanulmányára.
 Juhász, Ladislaus. stud. class. philol.: Mohács. Különnyomat a Juventus 1926. évf.-ből. – Kisfaludy Károly elégiájának latin fordítása.
 Lambrecht Kálmán: Az ősemlék. Budapest 1926, 4°. – Sokat írtak mostanság az ősemlékről. Egyik oka ennek a hírhedt amerikai majompör való ... A másik oka pedig Dubais-nak, a hollandus professzornak az a tanulmánya volt, mely végleg eldönti, hogy a jávai majomember (Pythecanthropus erectus) fejlettségében a származástani embertípust már határozottan elérte, de még nem tartozott bele abba a formakörbe, melyet a neandervölgyi kezdetleges ősemlék megütött. Ezzel a tudomány végleg megállapította az embertől visszafelé vezető kapcsolatot s így a majompör szégyenén megütközött tudományos világ kapva kapott ezen az erőteljes bizonyítékon, nem engedve vékát borítani arra az ékesfényű mécesre, melyet az amerikai ítélethozatal előtt ép 60 esztendővel gyűjtött való föl Darwin. Az események ezen válságos állapotából született meg Lambrecht Kálmán könyve, amely nem a tudósoknak szól, hanem a félrevezetett tömegnek, mely megint hajlandó emberi kultúránk egyik legszentebb oltárát feldönteni, szól a Darwinból csalfa szólamokkal kiábrándított embereknek. Természetes, hogy rengeteg tudomány is van összehordva a vaskos műben, s így való igaz, hogy a természettudományos műveltségű ember is megtalálja a könyvben a maga lelki szükségére mindazt, amit a tudományos kutatás megállapított eredményeként akár a származástani, akár pedig az ősrészt terén eddig földelítettek. Az is igaz, hogy szerzőnk, mint az ősmadarak világának ismert nevű tudósa, szakember a származástani kérdések terén, sőt, mint Hermann Ottónak lelkes tanítványa, az embersorsba a régész szemével is bele tud pillantani. Szerintem azonban az ilyen mű megírásához mégsem az a fontos, hogy a szerző üsse a szakember mértékét, hanem elsősorú fontossága van annak: vajjon az illető mestere-e az írásművészetnek. Ebből a szempontból éppen abban látom Lambrecht Kálmán művének legfőbb értékét, hogy népszerűsítő természetrajzi irodalmunknak ez az eddig méreteiben legnagyobb alkotása derűs képpel, értelmes ábrázattal, könnyed mozgékonytaléppal lép közönségünk közé. Jól kiesztelt fejezetcímei, a fejezetek helyett sokhelyütt alkalmazott elbeszélései és érdekes gondolatfűzései nem a könyvespolcok díszekességeinek, hanem az asztalon kopó és a kezek közt lerongyolódó könyveknek sorsában részesítik az Ősemléket.
- (Bécs–Szeged)
- Gelei József*
- Sáfár Elemér: Bordeauxtól Bakuig. Egy lázas magyar álma. Regény. Vác 1927. 8° 92 l. – Naivhangú verses „regény”.
- Berczeli Anzelm Károly: Mise. Versek. Szeged 1926, 8° 167 l. – Legközelebbi számunkban írunk róla.
- Marót Károly: Néhány szó a népköltészet perében. Különny. a Napkeletből, 8° 4 l. – Érdekes megjegyzések arról, hogy csak egyfajta „igaz” költészet van s népivé lesz az, ami az egyéni költészetből közkinccsé válhatik.
- Balaton. A Balatoni Szövetség hivatalos értesítője. 1927 március. Finta Gerő: Pacsirtaszó. Újabb versek. Cluj-Kolozsvár 1927. 8° 61 l. – Szabadformájú, új melódiájú versek, mintha Reményik hatása érzék rajtuk. Eszmei tartalmuk: pacifizmus alá rejtőző transylvanizmus.
- Szilárd Leó: Szent László a magyar lírában. (Irodalomtörténeti tanulmány.) Pécs 1926, 8° 41 l.
- Gesztelyi Nagy László: A magyar tanyarendszer kialakulása. (= A Duna–Tisza-közti Mezőgazdasági Kamara kiadványai. 4. sz.) Kecskemét 1936, 8° 36 l.
- Gesztelyi Nagy László: Az Alföld. Budapest 1925. 8° 30 l.
- Gesztelyi Nagy László: Az Alföld gazdasági jövője. Budapest 1924. 8° 104 l.
- Anka János: A fűszál evangéliuma. H. n., é. n., 8° 115 l. – Spirituális, filozófiai költemények prózában.
- Ottlik László: A társadalomtudomány filozófiája. Budapest 1926. 8° 228 l. – Legközelebbi számunkban ismertetjük.
- Imre Sándor: Az egyéni és a társadalmi nevelés viszonya. H. n., é. n., 8° 4 l.
- Erdélyi László: Volt-e Magyarországon szabad királyválasztás? Történeti értekezés. Szeged 1926, 8° 15 l.
- Waldapfel János: Balassi költeményeinek kronológiája. Budapest 1927, 8° 43 l. (= Irodalomtörténeti

Füzetek. szerk. Császár Elemér. 15. sz.)

Málly Ferenc: Dante eschatalogiája. H. n. 1925, 8° 43 l.

A Magyar Tudománypolitika Alapvetése. Szerkesztette Magyary Zoltán. Kiadja a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége. Budapest 1927, 8° 628 l. – Legközelebbi számunkban behatóan ismertetjük.

Szabó Mária: Magamtól másokig. Elbeszélések. Kolozsvár 1926. 8° 146 l.

Hegy István novelláskönyve: Szegénység. Szeged 1925. 8° 95 l.

Pannonhalmi Szemle. Évnegyedes folyóirat a magyar katolikus kultúra és a bencés szellem szolgálatára. Szerk. Strommer Viktorin és Kühár Flóris. Pannonhalma 1927. I. szám 8° 95 l.

Csengery János: Euripides elveszett drámáinak töredékei. A maga recenseálta görög szöveg szerint fordította s magyarázatokkal ellátta – (Görög és latin remekírók; kiadja a MTA. classica philologiai bizottsága) Budapest 1926. 8° 356 l. – Kiegészítésül régebben megjelent Euriides-fordításához Csengery most a letragikusabb görög tragikus:minden számbajövő kisebb és nagyobb töredékét is lefordította s részletesen felvilágosító jegyzetekkel kiadta. Maga a fordítás páratlan fordítói munkásságon csiszolt rátermettség érett gyümölcse; szinte megérzik rajta, hogy szerző (sajnálatos baleset folytán) kétszer csinálta. Pótolhatatlan azonban egy ilyen, kivételesen tudományos jelentőségű fordításnál a párhuzamos görög szöveg hiánya. Nem volna rá módja a MTA.-nak, hogy eme lényegbevágó mulasztás, bár utólag is, valahogyan reparáltassék?

M. K.

Revue des Études Hongroises. Paris. Champion. Vol. IV. 1926. – Az Ungarische Jahrbücher és ez a Baranyai-Eckhardt szerkesztette Revue ismertetik külföldi közérthető világnyelven, a hazai hungarológiai kutatások eredményeit (a Corvina majdnem csakis az olasz–magyar érintkezésekkel foglalkozik). Gragger Róbert folyóirata az idősebb és a tartalomban is változatosabb terjedelemben gazdagabb. Viszont a párisi Revue programja, szerkesztése rendszeresebb. Inkább szeme előtt tartja a hazai magyar-kutatások eredményeinek ismertetését, több fordított cikket ed, mint német társa. A Revue des études hongroises-t ismernünk és ismertetnünk kell, ha másért nem, legalább azért, hogy ajánlhassuk, terjeszthessük külföldön. De mivel a francia relációban (értve a franciául olvasó országokat), a magyar tudományosság reprezentatív folyóirata akar lenni (és részben az is), a folyóirat ügye: a magyar tudományos élet ügye. Élénk figyelemmel és kritikával kell kísérenünk, meg kell mondanunk (legalább idehaza) kifogásainkat, kívánságainkat. Elsősorban is feltűnő a terjedelemben való soványsága a Jahrbücher mögött. Tudjuk, hogy ezért nem mindenben a szerkesztőket lehet felelőssé tenni, de ők meg kell, hogy értessék azokkal, akiktől a folyóirat anyagi sorsa függ, hogy évi 250–300 oldalon nem lehet a magyar szellemi tudományok haladásáról egész képet adni pláne, mikor hosszú évtizedek mulasztásait kell pótolni. A szerkesztők elkell, hogy kissé feledjék filológus-voltukat. Többet kell adni a történelmi kutatások köréből. A borítékon látjuk, hogy a köv. kötetek Melich, Eckhardt Ferenc, Gyalokay, Török Pál dolgozatait közlik. Így hát némileg javul a helyzet, De még mindig számtalan fontos disciplina (antropológia, újkori történelem, tört. segédtudományok, diplomáciai történelem) távol van. Az új kötet akadémiai jubileumi előadásokat ad főként. Ezek az előadások helyükön voltak az Akadémiában, de így, franciául prezentálva, átdolgozás nélkül egész másként hatnak. Miért nincsen az új kötetben több „chronique”, amely beszámolna a magyar tudományos kutatás eredményeiről? Bármilyen helyes is, ha beszámolunk az észt nyelvészet haladásáról, miért nincs még 3–4 krónika az egyes magyar tudományágak haladásáról? Ez bizonyára nem teljesen a szerkesztőkön múlik. A könyvismertetés rovatnak a lehetőségig teljesnek kell lenni. Úgy értjük, hogy minden olyan francia, angol v. olasz könyvről, amely Magyarországot és általában a hungarológia bármely ágát érinti, ismertetést kell hoznia. Mégpedig konstruktív ismertetést, kiegészítést, pótlásokat. Azzal, hogy minden fontosabb külföldi magyar vonatkozású tudományos munkáról megmondja a magyar szempontból való véteményét, nemcsak a magyar tudományosság európai súlyát növeli, hanem rászoktatja a külföldet arra, hogy gondosan fogjon a magyar vonatkozások ismertetéséhez, kutatásához: mivel egy éber ellenőr vigyáz mindenre; azonkívül a nyugodt, komoly kritika megkönnyíti a jószándékú külföldi tudósok munkáját. Mostanában jelent meg Louis Halphen bordeauxi professzor munkája a népvándorlási időkről: „Les Barbares” címmel, egy nagy és szépen átgondolt világtörténelmi munka II. köteteként. Milyen hálás szerepe lesz itt annak a történettudósunknak, aki az ismertetést írni fogja. Mert Halphen jól ismeri a Revue des études hongroises-t, hivatkozik Zichy István gróf, Hóman Bálint, Németh Gyula, Sauvageot cikkeire, de azért még a nyereg alatt puhított húsról is beszél! ...

(Cannes)

Garázda Péter

Bibó István: A primitív ember világa (Szegedi Tudományos Könyvtár II.) Szeged 1927, 62 l. – Aki ismeri

a súlyos harcot, melyet a néprajzi és filozofiai irodalom legkiválóbb képviselői főleg Lévy Bruhl fellépése óta megfeszített erővel vívnak a primitív mentalitás megfejtéséért, alig hiheti el, hogy szerző a maga ismeretelméleti álláspontjához – láthatólag – mindama kiváló theoretikusok segítségével jutott el, akiknek nevét és hatását nem találjuk munkácskájában. Nem is mondhatunk tehát nagyobb dicséretet Bibó könyvéről minthogy a legtermészetesebb színté öntudatlan könnvűséggel kezdi ottan, ameddig egy Preuss és Frobenius, egy Ernst Cassirer és Th. W. Danzel meg a többiek „inrázó erőlködéssel” nagynehezen előre tudták tolni állásaikat. A primitívek lelki világa felett mai ismeretünk legmagasabb csúcspontjairól tartja szemlét, hogy itt-ott még a legjelesebb turistáktól sem látott távlatokat tudjon megpillantani és megpillantatni. Ilyen különös jelentőséget tulajdonítunk t. i. néhány olyan tévedés határozott megvilágításának, amelyek nyilván abból következnek, hogy az emberi gondolkodó rendszer természetesen könnyen feledkezik meg a maga gondolatosságáról. Ilyen tévedés pl. az önként vállalt szellemi béklyók által való béklyózottságunknak gyakori felismerése; az emberi szellem zártságára és hatásaira vonatkozó, ill. ebből eredő félreértések; stb. Kétségteljesen tehát szerző a legjobbat és a legjobban is adta, amit célja és a rendelkezésre álló szűk határok szerint adnia lehetett: inyc csemegét a szakembernek, a legnívósabb tájékoztatást a nagyközönségnek. Ezért is szeretnők, ha Bibó finom érzéke és nagy körültekintése számára e kis füzet csak kezdet volna a primitív ember megértésére törekvő vizsgálódásaiban s ha az itten elhullatott magok mihamar egy rendszeres, eredeti nagykönyv sudarába szökkenhetnének. Ilyesmi t. i. nagyon elkelne a mi szegény tudományos irodalmunkban, amikor külföldön a „primitivológiák” már mindenütt a legkapósabb művek és ismételt kiadásokat érnek meg.

M. K.